

3. Η ΕΠΙΚΗ ΠΑΡΑΔΟΣΗ ΤΟΥ ΜΕΛΕΑΓΡΟΥ

Sola virum coniunx flexit...

Πῶς παρουσιάζεται ἡ παράδοσις τοῦ Μελέαγρου στὸν Ὅμηρο; Στὸ I 527 ἔξ. ὁ Φοῖνιξ, ποὺ ἔρχεται μαζὶ μὲ τὸν Αἴαντα καὶ τὸν Ὀδυσσεά για νὰ παρακαλέσῃ τὸν Ἀχιλλέα, νὰ παραμερίσῃ τὸ θυμὸ του καὶ νὰ βοηθήσῃ τοὺς Ἀχαιοὺς τὴν κρίσιμη ἐκείνη ὥρα, ἀναφέρει τὴν ἱστορία τοῦ Μελέαγρου σὰν παράδειγμα ἀποτρεπτικό¹:

Γιὰ τὸ δέσμα καὶ τὸ κεφάλι τοῦ σκοτωμένου κάπρου, ποὺ εἶχε στείλει ἡ θυμωμένη Ἀρτεμις, εἶχε ἀνάψει δυνατὴ μάχη ἀνάμεσα σὲ Καλυδωνίους καὶ Κουρήτες. Σ' αὐτὴν ἀπάνω ὁ Μελέαγρος, ὁ γιὸς τοῦ Οἰνέως, τοῦ βασιλιᾶ τῆς Καλυδῶνος, ἔτυχε νὰ σκοτώσῃ ἓνα θεῖο του, τὸν ἀδερφὸ τῆς Ἀλθαίας, τῆς μητέρας του, ἀπὸ τὸ ἀντίθετο στρατόπεδο. Ὅταν ἡ Ἀλθαία ἔμαθε τὸ φόνον, καταράστηκε βαριὰ τὸ γιὸς της:

567 Πόλλ' ἄχέουσ' ἡρᾶτο κασιγνήτοιο φόνοιο,
πολλὰ δὲ καὶ γαῖαν πολυφόρβην χερσὶν ἄλοια
κι κλήσκουσ' Αἴδην καὶ ἐπαινήν Περσεφόνειαν,
πρόχνη καθεζομένη, δεύοντο δὲ δάκρυσι κόλποι,
παιδὶ δόμεν θάνατον...

Ὁ Μελέαγρος τότε θυμώνει, ἀποτραβιέται ἀπὸ τὸν πόλεμον καὶ κλείνεται μέσα στὸ σπῖτι του κοντὰ στὴ γυναῖκα του. Μὲ τὴν ἀποχώρησή του ὅμως οἱ ἐχθροί, ποὺ ὥς ἐκείνη τὴ στιγμὴ δὲν τολμοῦσαν νὰ βγοῦν ἔξω ἀπὸ τὰ τεῖχη τῆς δικῆς των πόλης, παίρνουν θάρρος, νικοῦν κι' ἀρχίζουν αὐτοὶ τώρα νὰ πολιορκοῦν τὴν Καλυδῶνα, ποὺ κινδυνεύει. Βιαστικὲς πρεσβεῖες ἀπὸ συγγενεῖς καὶ φίλους ἔρχονται νὰ ἐξορκίσουν τὸ Μελέαγρον νὰ λησμονήσῃ τὸ θυμὸ του καὶ νὰ βγῇ πάλι στὴ μάχη· οἷος γὰρ ἐρύετο Καλυδῶνα!² Ἀκόμη καὶ ἡ ἴδια ἡ μητέρα του ἔρχεται νὰ τὸν παρακαλέσῃ. Χα-

¹ Κι' ἄς δίνη ἀντίθετην ἀκριβῶς ἐντύπωση ὁ τρόπος, ποὺ τὴν εἰσάγει: Οἱ παλαιότεροι ἥρωες ἄωρητοί τε πέλοντο παραρρητοί τ' ἐπέεσσι' (526). Τὸ παράδειγμα τοῦ Μελέαγρου, ποὺ ἀκολουθεῖ, παρουσιάζει ἓναν ἥρωα, ποὺ εἶναι βέβαια παραρρητός (στ. 595 κέ.), πολὺ ὅμως καθυστερημένα· κι' ὕστερα δὲν εἶναι ἄωρητός (στ. 598). Γι' αὐτὸ τελειώνοντας ὁ Φοῖνιξ συμβουλεύει τὸν Ἀχιλλέα νὰ μὴ μιμηθῇ τὸ Μελέαγρον:

600 ἀλλὰ σὺ μή μοι ταῦτα νόει φρεσὶ, μηδέ σε δαίμων
ἐνταῦθα τρέψειε, φίλος· κάκιον δέ κεν εἴη
νηυσὶν καιομένησιν ἀμυνέμεν· ἀλλ' ἐπὶ δώρων
ἔρχεο...

Βλέπε καὶ E. Howald, Rhein. Museum 73 (1920-4) 405.

² Ἡ ἐξαιρετικὴ γενναιότητα τοῦ Μελέαγρου φαίνεται καὶ στὴ διήγησιν, ὅτι μο-

μένα λόγια ! Μόνο τὴν τελευταία στιγμή, τὴν ὥρα πού οἱ Κουρήτες πα-
τοῦν τοὺς πύργους καὶ βάζουν φωτιά στὴν πόλη, κατορθώνει νὰ συγκινήσῃ
τὸ Μελέαγρο ἡ Κλεοπάτρα, ἡ γυναῖκα του, παριστάνοντάς του τὴ συμφορὰ
μιας πόλης, πού κυριεύεται :

593 ἄνδρας μὲν κτείνουσιν, πόλιν δέ τε πῦρ ἄμα θύνει,
τέκνα δέ τ' ἄλλοι ἄγουσι βαθυζώνους τε γυναῖκας.

Ὁ Μελέαγρος παίρνει τὰ ὅπλα, νικά καὶ σώζει τοὺς Καλυδωνίους.

598 τῷ δ' οὐκέτι δῶρ' ἐτέλεσαν
πολλά τε καὶ χαρίεντα, κακὸν δ' ἤμυνε καὶ αὖτως.

Μιὰ ἀπορία, πού πρόβαλαν οἱ φιλόλογοι συχνά, χωρὶς νὰ κατορθώσουν
νὰ τὴ λύσουν, θὰ μᾶς ἀνοίξῃ τὸ δρόμο νὰ προχωρήσωμε : Πῶς μπορεῖ νὰ
ἐξηγηθῇ ἡ παρουσία τῆς Ἀλθαίας μέσα στὰ πρόσωπα, πού ἔρχονται νὰ
παρακαλέσουν τὸ Μελέαγρο γιὰ τὴν κοινὴ σωτηρία, τὴ στιγμή πού ἡ ἴδια
λίγο πρὶν εἶχε μὲ τόση δύναμη ἐπικαλεστῇ τὶς χθόνιες δυνάμεις, νὰ τοῦ
στερήσουν τὴ ζωὴ; Πῶς εἶναι δυνατόν ἡ Ἀλθαία αὐτόν, πού καταράστηκε νὰ
τὸν παρακαλῇ νὰ πάρῃ τὰ ὅπλα γιὰ νὰ χτυπήσῃ ἐκείνους, πού ἔρχονται νὰ ἐκ-
δικηθοῦν τὸ θάνατο τοῦ ἀδερφοῦ της, πού ζήτησε κι' αὐτὴ νὰ ἐκδικηθῇ¹;

Ἡ ἀπάντηση θὰ δοθῇ, ὅταν ἐξειάσωμε ὁλόκληρη τὴ σκηνὴ τῶν πρε-
σβειῶν, πού ἔρχονται στὸ θυμωμένο ἥρωα : Στὸ Μελέαγρο παρουσιάζον-
ται κατὰ σειρὰ οἱ ἱερεῖς, σταλμένοι ἀπὸ τοὺς Αἰτωλοὺς γέροντες, ὁ πατέ-
ρας του ὁ Οἰνεύς, οἱ ἀδερφές του μὲ τὴν Ἀλθαία, οἱ πρὶν ἀγαπημένοι του
σύντροφοι· στὸ τέλος ἡ Κλεοπάτρα κατορθώνει νὰ πείσῃ τὸν ἄντρα της. Εὐ-
κολα διακρίνει κανεὶς στὴ σειρὰ τῶν προσώπων αὐτῶν ἓνα τυπικὸ θέμα,
πού ξαναγυρίζει καὶ σὲ ἄλλες διηγήσεις. Μιὰ παρέκκλιση, πού γίνεται ἐδῶ,
θὰ ἐξηγηθῇ σὲ λίγο. Ἐπειδὴ ὅμως, ὅσο ξέρω, τὸ θέμα τοῦτο προσδιορίζεται
γιὰ πρώτη φορά, θὰ μοῦ ἐπιτραπῇ νὰ τοῦ δώσω κι' ἓνα ὄνομα: τὸ ὀνομά-
ζω ἡ σκάλα τῶν προσώπων, πού ἀγαποῦν κι' ἀγαπειοῦν-
ται. Σὲ ὅλες τὶς σχετικὲς διηγήσεις ἡ συζυγικὴ ἀγάπη ἐξαίρεται πάνω ἀπὸ
τὴν ἀγάπην τῶν φίλων (τῶν συμπατριωτῶν κλπ.) καὶ τῶν συγγενῶν. Τὸ
θέμα τῆς Ἀλκήστιδος, πού ἀπαντᾷ συχνὰ καὶ σὲ παραμύθια καὶ ἀνυψώνει
τὴν ἀγάπην τῶν συζύγων ὥς τὸ σημεῖο νὰ προσφέρῃ ὁ ἓνας τὴ ζωὴ του

νο ὁ Ἡρακλῆς θὰ μπορούσε νὰ τοῦ ἀντισταθῇ, Ἡσίοδ. ἀπ. 135, 3. Πβ. Βακχυλ.
ἔ, 71 κέ. Ἀπολλδ. 2, 123.

¹ La Roche, Die Erzählung des Phoenix von Meleagros 16, Fried-
länder, Philol. 4 (1849) 583, Duentzer, Aristarch 163, E. Howald,
Rhein. Mus. 73, 407. Ἄδικα δοκίμασαν νὰ ἀπομακρύνουν τὴν ἀντίφαση μὲ ἀθέτηση
στίχων. Ὅσο γιὰ τὴν ἐξήγησιν μιᾶς ψυχολογικῆς μετάπτωσης τῆς Ἀλθαίας μπροστὰ
στον κίνδυνο βλέπε πρὶν κάτω σ. 54.

θυσία για τὴ σωτηρία τοῦ ἄλλου, πὺν ὠρίστηκε νὰ πεθάνη, ἀποτελεῖ ἓνα μόνο μέρος τῶν περιπτώσεων αὐτῶν¹.

Ἡ ἀγάπη ἀνάμεσα στὸν ἄντρα καὶ στὴ γυναῖκα ἐξαίρεται μὲ τὸ νὰ παρουσιάζεται ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος ὁ ἄντρας ν' ἀγαπᾷ τὴ γυναῖκα 1) περισσότερο ἀπ' ὅ,τι ἀγαπᾷ τοὺς δικούς του φίλους (συμπατριῶτες), γονεῖς καὶ ἀδερφούς· παράδειγμα: ὁ Ἔκτωρ² καὶ ὁ Μελέαγρος· 2) περισσότερο ἀπὸ ὅ,τι τὴν ἀγαποῦν οἱ δικοὶ τῆς γνωστοὶ καὶ γονεῖς· παράδειγμα: ὁ Κόρεσος, πὺν θυσιάζεται γιὰ νὰ σώσῃ τὴν ἀγαπημένη του, πρᾶγμα πὺν οὔτε οἱ γονεῖς τῆς νέας τολμοῦν³. Ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος μὲ τὸ νὰ παρουσιάζεται ἡ γυναῖκα ν' ἀγαπᾷ τὸν ἄντρα τῆς περισσότερο ἀπὸ ὅ,τι τὸν ἀγαποῦν οἱ δικοὶ του φίλοι, γονεῖς καὶ ἀδερφοί· παράδειγμα: ἡ Ἀλκηστὶς⁴ καὶ ἡ Ἀνδρομάχη⁵. Μόνο μιὰ δυνατότητα μένει ἀνεκμετάλλευτη στὴν ἀρχαία παράδοση: νὰ παρουσιάζεται ἡ γυναῖκα ν' ἀγαπᾷ τὸν ἄντρα τῆς περισσότερο ἀπὸ ὅ,τι ἀγαπᾷ τοὺς δικούς τῆς γνωστούς, γονεῖς καὶ ἀδερφούς· ὅμως καὶ τοῦ τύπου αὐτοῦ μιὰ παραλλαγή θὰ ἴδουμε ἀργότερα στὸ Ζ, στὴ σκηνὴ πάλι τῆς συνάντησης τοῦ Ἐκτορος μὲ τὴν Ἀνδρομάχη⁶.

Σ' ὅλες αὐτὲς τὶς περιπτώσεις τυπικὴ εἶναι ἡ σειρά τῶν προσώπων, πὺν παίρνουν καὶ τὰ διαβαθμίζουν σχετικὰ μὲ τὴν ἀγάπη των: I) α' φίλοι (συμπατριῶτες), β' γονεῖς, γ' σύζυγος· ἢ II) α' φίλοι, β' μητέρα, γ' πατέρας, δ' ἀδερφοί, ε' σύζυγος. Καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν διαβαθμίσεων εἶναι τυπικὸς: τρεῖς καὶ—μὲ τὴν προσθήκη τῶν ἀδερφῶν καὶ τὸ χωρισμὸ τῶν γονέων—πέντε⁷.

¹ Γιὰ τὸ θέμα τῆς Ἀλκῆστιδος βλέπε τὴν καλὴ μελέτη τοῦ A. Lesky, *Alkestis, der Mythos und das Drama*, Sitzb. Wien. Ak. 203 (1925) 2. Μιὰν ἄλλη ἐλληνικὴ παράδοση, τοῦ Κορέσου καὶ τῆς Καλλιόης, μὲ τὸ ἴδιο θέμα ἀναφέρει ὁ Παυσανίας 7, 21, 1. Βλέπε *Philol. Wochenschr.* 1930, 494.

² Βλέπε πρὸ κάτω τὰ Ἐκτόρεια.

³ Ἰδὲς ὑποσημείωση 1. Ἀπὸ τὴ γερμανικὴ παράδοση παράβαλε τὸ δημοτικὸ τραγούδι, πὺν ἀναφέρει ὁ Lesky ὁ. π. 20.—Ἡ παράδοση τοῦ Κορέσου ἔδειξε, ὅτι δὲν ἦταν σωστὸς ὁ ἰσχυρισμὸς, ὅτι στίς ἐλληνικὰς καὶ στῶν ἄλλων ἀνατολικῶν λαῶν τὶς παραλλαγὰς τοῦ θέματος τῆς Ἀλκῆστιδος παρουσιάζεται πάντα ἡ γυναῖκα σύμφωνα μὲ τὴν κατώτερη θέση, πὺν παίρνει στοὺς πολιτισμοὺς αὐτοὺς, νὰ θυσιάζεται γιὰ τὸν ἄντρα, ἐνῶ στὴ γερμανικὴ παράδοση, ὅπως καὶ στὸν γερμανικὸ πολιτισμὸ γενικά, ἔχομε τὸν ἄντρα νὰ ὑπερασπίζεται τὴ γυναῖκα. Μὰ καὶ τὸ παράδειγμα τοῦ Μελεάγρου καὶ ἰδίως τοῦ Ἐκτορος στὸν Ὅμηρο ἔπρεπε νὰ μᾶς ἐμποδίσῃ νὰ ζητήσωμε καὶ ἐδῶ τὸν ἀντίτυπο τῆς κοινωνικῆς κατωτερότητας τῆς γυναίκας στὴν Ἀνατολή. Ἀλλωστε γενικά τὸ θέμα τῶν προσώπων πὺν ἀγαποῦν καὶ ἀγαπιοῦνται τείνει μὲ τὸν ἓνα ἢ μὲ τὸν ἄλλο τρόπο στὴν ἐξύψωση τῆς γυναίκας.

⁴ Σημερινὰ παραμῦθια μὲ τὸ ἴδιο θέμα ἀναφέρει ὁ Lesky ὁ. π. 26.

⁵ Κοίτα πρὸ κάτω τὰ Ἐκτόρεια.

⁶ Z 429 ἐξ. Τῶν λόγων τῆς Ἀνδρομάχης ὁ ἀντίλαλος στὸν Αἰσχύλο, *Χοηφ.* 238;

⁷ Πβ. Lesky ὁ. π. 23. Ἐκεῖ ἀναφέρονται ἀπὸ σημερινὰ παραμῦθια καὶ ἄλλες

Εύκολα μπορούμε τώρα νὰ βροῦμε τὸ λόγο, ποὺ στὴν παράδοση τοῦ Μελεάγρου προκάλεσε τὴν ἐμφάνιση τῆς Ἀλθαίας ἀνάμεσα σ' αὐτούς, ποὺ ζητοῦν νὰ ἐξιλεώσουν τὸν ἥρωα. Ἀπὸ τὴν τυπικὴ σειρὰ τῶν προσώπων, ποὺ πρέπει νὰ φανῇ, ὅτι ὁ Μελεάγρος ἀγαπάει λιγώτερο ἀπὸ τὴ γυναῖκα του, δὲν ἔπρεπε νὰ λείψῃ ἡ μητέρα, ὅσο κι' ἂν ἡ παρουσία της δὲν συμβιβάζεται μὲ τὴν κατάρα, ποὺ ἀκουγόταν λίγο πρὶν. Ὡστόσο πρέπει κανεὶς νὰ δεχτῇ, ὅτι ἡ ἀντίφαση αὕτὴ παρουσιάζεται τόσο χτυπητὴ στὸ I, ἔπειδὴ ἡ διήγησις τοῦ Φοίνικος, σὰν περίληψις ποὺ εἶναι, ἀναφέρει τὸ γεγονός τοῦ ἐρχομοῦ τῆς Ἀλθαίας γυμνὸ μὲ ὅλη τὴ δυνατὴ συντομία. Στὸ ἔπος, ὅπου ὁ Ὅμηρος βροῖκε καὶ πῆρε τὴν παράδοσις αὕτῃ¹, δὲν ἦταν δύσκολο καθόλου νὰ ἐπινοήσῃ ὁ ποιητὴς μιὰ δικαιολογίαν τῆς διαγωγῆς τῆς Ἀλθαίας, ὅσο πρόχειρη, π. χ. ὅτι τὴν ἔπεισαν οἱ θυγατέρες της τὴν ὥρα τοῦ κινδύνου, νὰ προσπέσῃ αὕτῃ πρώτη τοῦ γυιοῦ της. Μ' αὐτὸν τὸν τρόπο θὰ μπορούσε ἴσως νὰ ἐξηγηθῇ καὶ τὸ ὅτι ἡ Ἀλθαία δὲν ἔρχεται στὸ Μελεάγρο

δυνατότητες στὴ διάταξη. Καὶ στὸ ἀκριτικὸ τραγούδι τοῦ Γιάννου, τοῦ γυιοῦ τοῦ Ἀνδρονίκου (Πολίτου, Ἑκλογαὶ ἀρ. 71) παρουσιάζεται ἡ ἴδια σειρά: μάννα, ἀδερφή, γυναῖκα· ἀπὸ τίς τρεῖς μόνο ἡ γυναῖκα ἔρχεται στὸν πληγωμένο:

Γιάννο μ', δὲν εἶχες μάννα, μάννα κι' ἀδερφή,
δὲν εἶχες καὶ γυναῖκα γιὰ νὰ σ' ἐκλαιγεν;
-Θαερῶ πὼς εἶχα μάννα, μάννα κι' ἀδερφή,
κι' ἡ δόλια μου ἡ γυναῖκα νὰ τὴν πῶρχειται
μὲ δυὸ μαῦρα λιθάρια στηθοδέροντας.

Καὶ σὲ μοιρολόγια συναντοῦμε τὴν ἴδια διάταξη. Κοίταξε πρόχειρα τὰ θιακὰ μοιρολόγια, ποὺ συγκεντρώνει ὁ Φῶτος Γιοφύλλης, Ἡμερολόγ. Μεγ. Ἑλλάδ. 1926, 257 ἀρ. 14, 21, 34, 50.

Στὸ τραγούδι τοῦ μικροῦ Βλαχόπουλου (Πολίτου δ. π. ἀρ. 70) ἔχομε μιὰ διαφορετικὴ διαβάθμιση ἀγαπημένων προσώπων: τὸ Βλαχόπουλο ἀγαπάει τὴν ἀρραβωνιαστικιά του περισσότερο ἀπὸ ὅτι ὁ Ἀλέξης τὰ παιδιὰ του κι' ὁ Κώστας τὴ γυναῖκα του. Αὐτὸ δείχνεται πρῶτα-πρῶτα στὴν πράξις: τὸ Βλαχόπουλο βρίσκεται μ' ἐξαιρετικὴ ταχύτητα ἔτοιμο νὰ σώσῃ τὴν σκλαβωμένη ἀρραβωνιαστικιά του:

Ὡστε νὰ στρώσῃ ὁ Κωσταντῆς καὶ νὰ σελλώσῃ ὁ Ἀλέξης,
εὐρέθη τὸ Βλαχόπουλο στὸ μαῦρο καβαλλάρις!

Ὑστερα δείχνει μεγάλη ὁρμὴ στὸν ἀγῶνα, κατ' ἀντίθεσιν μὲ τὴν ἀδράνεια τῶν δύο ἄλλων συντρόφων του. Ἡ ἀρραβωνιασμένη ἐξαίρεται περισσότερο καὶ καθὼς ἔρχεται τρίτη στὴ σειρὰ τῶν κουρσεμένων καὶ ἡ πολυσύλλαβη λέξις πέφτει βαρειά στὸ τέλος τοῦ στίχου—ὀλιγοσύλλαβα τὰ παιδιὰ κι' ἡ γυναῖκα—κι' ὕστερα καθὼς ὁ λόγος γι' αὕτὴ γεμίζει ἓναν ὁλόκληρον στίχον:

Πῆραν τοῦ Ἀλέξη τὰ παιδιὰ, τοῦ Κώστα τὴ γυναῖκα,
καὶ τοῦ μικροῦ Βλαχόπουλου τὴν ἀρραβωνιασμένην!

Τὸ θέμα ἀξίζει μιὰ πλατύτερη ἐρευνά γιὰ τὴ δημοτικὴ μας ποίησις.

¹ Ὅτι εἴμαστε ἀναγκασμένοι νὰ δεχτοῦμε μιὰ προομηρικὴ ἐπικὴ διήγησις, πηγὴ τοῦ Ὀμήρου γιὰ τὴν παράδοσιν τοῦ Μελεάγρου, θὰ φανῇ ἀμέσως πρὸς κάτω (σ.58).

μὲ τὸν ἄντρα τῆς μαζί ἢ καὶ μόνη τῆς πρὶν ἀπὸ αὐτόν, ὅπως ἀπαιτεῖ τὸ τυπικὸ τῆς σκάλας, ποὺ ἀναλύσαμε παραπάνω, ἀλλὰ μὲ τὶς κόρες τῆς· ὁ δὲ μάλλον ἀναίνετο, ὁ Μελέαγρος ἀρνιέται στὴν πρεσβεία αὐτῇ ἀκόμα πρὸ ἔντονα· καὶ μὲ τὸ δίκιο του. Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ δὲν ἐκολοβώθηκε ἡ σκάλα τῶν ἀγαπημένων προσώπων, ὅπως ἂν ἔλειπε ἡ μητέρα· μὲ κάποια πρόχειρη δικαιολογία θὰ μπορούσε καὶ ἀπὸ ψυχολογικὴ ἄποψη νὰ παρουσιαστῇ δικαιολογημένος ὡς ἓνα σημεῖο ὁ ἐρχομὸς τῆς μητέρας. Ἀπεναντίας εἶναι ἀπιθανώτατο, ὅτι ὁ ἐπικὸς ἔκανε πλατὺ λόγο γιὰ ἓναν ψυχικὸ τάχα ἄγωνά τῆς Ἀλθαίας, ὥσπου νὰ πείσῃ τὸν ἑαυτὸ τῆς μπροστὰ στὸν κίνδυνο νὰ καταφύγῃ στὸ φονέα τοῦ ἀδερφοῦ τῆς, αὐτὸν ποὺ εἶχε ἡ ἴδια καταραστὴ· ἀκόμη λιγώτερο θὰ μιλοῦσε γιὰ μιὰ σύγκρουση τῆς ἀδερφικῆς ἀγάπης μὲ τὴ μητρικὴ στὸ στήθος τῆς ἴδιας γυναίκας, ἀπὸ τὴ στιγμὴ ποὺ ἔμαθε τὸ ἀποτέλεσμα τῆς μάχης, ὥσπου ν' ἀποφασίσῃ νὰ καταφύγῃ στοὺς θεοὺς καὶ νὰ ζητήσῃ τὸ θάνατο τοῦ παιδιοῦ τῆς¹. Γιὰ τὴν ἀντίθεση ἅς διαβάσῃ κανεὶς τὴ σχετικὴ διεξοδικώτατη, γεμάτη ἄλλεπάλληλες διακυμάνσεις διήγησι τοῦ Ὀβιδίου (Μεταμ. 8,463), ἐνῶ στὸ Βακχυλίδη ἀκόμη ἡ ἄτάρβακτος γυνὰ· δὲν διστάζει οὔτε μιὰ στιγμὴ.

Φυσικὰ δὲν μπορούμε νὰ εἴμεθα βέβαιοι, πῶς ἀκριβῶς παρουσιαζόταν στὴν παλιὰν ἐκείνη ἐπικὴ διήγησι ἡ ψυχολογία τῆς Ἀλθαίας, οὔτε κι' ἂν ὁ ποιητὴς ζήτησε καὶ πῶς νὰ δικαιολογήσῃ τὴν ἐμφάνισή τῆς ἀμέσως ὕστερα ἀπὸ τὴν κατάρα τῆς. Ἐνα εἶναι φανερό· ἀπὸ τὴ σειρά τῶν συγγενῶν, ποὺ παρακαλοῦν τὸ θυμωμένο ἥρωα, ὁ ἐπικὸς δὲν θέλησε νὰ λείψῃ ἡ μητέρα.

Δὲν εἶναι ὅμως ὁ ἐρχομὸς τῆς μητέρας μαζί μὲ τὶς ἀδερφές ἢ μόνη παρέκκλιση ἀπὸ τὴν τυπικὴ σειρά τῶν ἀγαπημένων προσώπων, ὅπως τὴν ἀνασυνθέσαμε στηριγμένοι στὶς ἄλλες περιπτώσεις. Ὑπάρχει μιὰ δεύτερη, πολὺ σημαντικώτερη. Ὑστερα ἀπὸ τὴ μητέρα καὶ τὶς ἀδερφές καὶ πρὶν ἀπὸ τὴ γυναῖκα παρουσιάζεται στὴν ὁμηρικὴ διήγησι ἡ πρεσβεία τῶν ἑκεδνοτάτων καὶ φιλτάτων ἑταίρων. Στὶς ἄλλες περιπτώσεις οἱ ἑταῖροι κατέχουν ὅπως εἶναι δὰ καὶ φυσικό, τὴν κατώτατη βαθμίδα τῆς σκάλας, πρὶν ἀπ' ὅλους τοὺς συγγενεῖς. Ἔτσι στὸν περίφημο λόγο τοῦ Ἑκτορος (Ζ 450) ἀναφέρονται οἱ Τρῶες γενικὰ στὴν πρώτη θέση, γιὰ νὰ ἀκολουθήσουν ὕστερα οἱ γονεῖς, τ' ἀδέρφια κι' ἡ γυναῖκα. Ἔτσι καὶ στὴν παράδοσι τῆς Ἀλκήστιδος καὶ τοῦ Κορέσου². Στὸ Ι, ἐκεῖ ποὺ ὁ λόγος γιὰ τὸ Μελέαγρο, ἡ κανονικὴ θέση τῶν φίλων κατέχεται ἀπὸ τοὺς ἱερεῖς, τοὺς ἀποσταλμένους τῶν

¹ Σωστὰ κρίνει γι' αὐτὸ ὁ Raddatz ὁ.π. Πβλ. καὶ Otto Schroeder, Vorhomerische Lyrik, Sokrates 10 (1922) Jahresb. Phil. Ver. 44.

² Βλέπε σ. 53.

Αἰτωλῶν ἀργότερα ὅμως ἔρχονται καὶ οἱ φίλοι. Μ' αὐτὸν τὸν τρόπο ἡ πρώτη βαθμίδα τῆς σκάλας παρουσιάζεται διπλασιασμένη καὶ μάλιστα τὸ ἓνα μέλος, οἱ ἑταῖροι, παρεμβάλλεται ἀντικανονικὰ στὴν προτελευταία θέση, πάνω κι' ἀπὸ γονεῖς κι' ἀδελφές. Καὶ αὐτῆς ὅμως τῆς παράβασης τὸ λόγο δὲν εἶναι δύσκολο νὰ τὸν βροῦμε :

Ὁ Φοῖνιξ, αὐτὸς ποὺ διηγεῖται τὴν ἱστορία τοῦ Μελεάγρου, ὁ Αἴας καὶ ὁ Ὀδυσσεύς, ποὺ τὸν συνοδεύουν, ἀποτελοῦν ἀκριβῶς τοὺς φίλτατους ἑταίρους τοῦ Ἀχιλλέως, μολονότι σὰν ἀποσταλμένοι τῶν Ἀχαιῶν γερόντων (89) ἀντιστοιχοῦν μὲ τοὺς ἱερεῖς, τοὺς ἀποσταλμένους τῶν Αἰτωλῶν γερόντων, ποὺ παρουσιάζονται πρῶτοι στὸ Μελέαγρο ¹. ὅπως ἐκεῖνοι, ἔτσι καὶ ἡ πρεσβεία τῶν Ἀχαιῶν σὰν πρώτη - καὶ μόνη - ἀπαριθμεῖ στὸν Ἀχιλλέα τὰ δῶρα, ποὺ ὑπόσχεται νὰ τοῦ δώσῃ ὁ Ἀγαμέμνων, ἂν θελήσῃ νὰ πάρῃ πάλι μέρος στὸν πόλεμο ².

Ἐπειδὴ λοιπὸν ὁ Φοῖνιξ, ὁ Αἴας καὶ ὁ Ὀδυσσεύς εἶναι οἱ καλύτεροι φίλοι τοῦ Ἀχιλλέως—αὐτὸ τονίζεται διαρκῶς : 198 Ἀχαιῶν φίλτατοι, 204 φίλτατοι ἄνδρες, 522 φίλτατοι Ἀργείων, 630 Ἀχιλλεύς... οὐδὲ μετατρέπεται φιλόπητος ἑταίρων τῆς ἡμῖν παρὰ νηυσὶν ἐτίομεν ἕξοχον ἄλλων, 642 ἕξοχον ἄλλων κήδιστοι καὶ φίλτατοι, ὅσοι Ἀχαιοὶ—ἔπρεπε καὶ στὴν παράδοση τοῦ Μελεάγρου, ποὺ χρησιμοποιεῖται σὰν παράδειγμα, νὰ παρουσιαστοῦν οἱ ἑταῖροι, καὶ ἄκόμα, γιὰ νὰ ἀποχτήσουν βαρύτητα, νὰ δοθῇ σ' αὐτοὺς ἡ ἀνώτατη δυνατὴ θέση μέσα στὴ σκάλα, ἀφοῦ μάλιστα τὴ βαθμίδα, ποὺ τοὺς ἀνῆκε κανονικά, τὴν εἶχαν καταλάβει οἱ ἱερεῖς ³. Γι' αὐτὸ τὸ λόγο

¹ Ὁ Ἀχιλλεύς πολὺ εὖλογα ὀνομάζει μιὰ φορὰ τοὺς ἰδίους τοὺς ἀποσταλμένους γέροντες (422).

² 602 ἄλλ' ἐπὶ δῶρων ἔρχεο, κατ' ἀντίθεση μὲ τὸ Μελέαγρο. "Ἄν κι' αὐτὸς ἄκουε τὴν πρεσβεία τῶν ἱερέων, θὰ ἔπαιρνε τὰ ὑποσχημένα δῶρα. Ὁ θάνατος, ποὺ ἔτσι κι' ἔτσι θ' ἀκολουθοῦσε, μιὰ καὶ τὸν ἥρωα τὸν βαραίνει ἡ μητρικὴ κατάρρα, παραμερίζεται φυσικὰ ἀπὸ τὸν Φοῖνικα (Ἀραι 106).

³ Ὁ Καθηγ. H. F r ä n k e l ἀπὸ τὴ Γοτίγγη μ' ἔκανε μ' ἓνα του γράμμα νὰ προσέξω, ὅτι στοὺς ἑταίρους τοῦ σι. 585 δὲν πρέπει νὰ ἐννοήσωμε ἀνθρώπους, ὅπως οἱ ἀποσταλμένοι τῶν Ἀχαιῶν, ἀλλὰ ὅτι κατὰ κανόνα σημαίνει ἡ λέξη, μέλη τῆς ἀκολουθίας, συντρόφους. Ὡστόσο χαρακτηρίζονται μόνοι τῶν οἱ ἀποσταλμένοι τῶν Ἀχαιῶν 'ἑταῖροι', κι' ἄς μὴν ἀνήκουν οἱ δύο τους στὴν ἀκολουθία τοῦ Ἀχιλλέως (630). Ὅτι δὲν πλαταίνει ὁ ποιητὴς στὸ μέρος αὐτὸ γιὰ πρώτη φορὰ τὴν ἔννοια τῆς λέξης, γιὰ νὰ κατορθώσῃ νὰ παραλληλίσῃ τοὺς συντρόφους τοῦ Μελεάγρου μὲ τοὺς ἀποσταλμένους τῶν Ἀχαιῶν, δείχνουν ἄλλα χωρία, ὅπου τὸ 'ἑταῖρος' σημαίνει πάλι τὸ φίλο γενικά : Στὸ Δ 286 ὁ Ἰδομενεὺς ὀνομάζει τὸν ἑαυτὸ τοῦ ἑταῖρο τοῦ Ἀγαμέμνονος (ἡ ὑπόδειξη τοῦ F r ä n k e l πάλι). Στὸ T 305 οἱ Ἀτρεΐδες, ὁ Ὀδυσσεύς, ὁ Νέστωρ, ὁ Ἰδομενεύς, ὁ Φοῖνιξ καὶ οἱ ἄλλοι βασιλιάδες παρουσιάζονται σὰν ἑταῖροι πάλι τοῦ Ἀχιλλέως.

παίρνουν τὴν προτελευταία θέση—γιατί ὄχι τὴν τελευταία ; Ἀπλούστατα, ὁ Φοῖνιξ πρέπει νὰ ἐμποδίστηκε ἀπὸ τὴν ὑπάρχουσα παράδοση : τὸ Μελέαγρο στὸ τέλος τὸν ἐξiléωνε ἡ γυναῖκα του. Αὐτὸ ἦταν ἓνα στοιχεῖο τῆς διήγησής τόσο σταθερό, τόσο γνωστό, ὥστε ὁ Φοῖνιξ, δὲν μπορούσε νὰ τὸ μεταβάλλῃ, ὅσο μεγάλη κι' ἂν ἦταν ἡ ἐπιθυμία του, νὰ παρουσιάσῃ τὸ Μελέαγρο νὰ μεταπείθεται ἀπὸ τοὺς φιλτάτους ἐταίρους, γιὰ νὰ γίνῃ δυνατό νὰ ἐξυπηρετήσῃ μὲ τὴν παραδειγματικὴ παράδοση ἀκόμη καλύτερα τοὺς σκοποὺς του κι' ἔτσι ὁ Ἀχιλλεὺς ἀκολουθῶντας τὸ παραδειγμα νὰ μαλακώσῃ καὶ ν' ἀκούσῃ τὴν παράκληση τῶν δικῶν του ἀγαπημένων φίλων. Ἔτσι λοιπὸν ἀναγκάστηκε ὁ Φοῖνιξ νὰ παρεμβάλλῃ τοὺς ἐταίρους στὴν προτελευταία μόνο βαθμίδα, πάλι ὅμως πάνω ἀπὸ γονεῖς κι' ἀδελφές, ὥστε νὰ κερδίσουν τὴν πιὸ δυνατὴ βαρύτητα,—κι' ἄς ταραζόταν μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ ἡ τυπικὴ καὶ φυσικὴ ἀκολουθία τῶν ἀγαπημένων προσώπων.

Ἡ παρεμβολὴ λοιπὸν τῶν ἐταίρων εἶναι ἓνας νεωτερισμὸς τοῦ Φοῖνικος. Τότε ὅμως πρέπει νὰ παραδεχτοῦμε τὴν ὑπαρξὴ μιᾶς παλαιότερης μορφῆς τῆς παράδοσης, ὅπου ἡ σκάλα τῶν ἀγαπημένων παρουσιαζόταν χωρὶς τις διαταραχές, πὺ πιστοποιήσαμε στὴν Ἰλιάδα. Ἡ παραλλαγὴ αὐτὴ πρέπει νὰ τοποθετηθῇ ἀνάμεσα στὴν πρωταρχικὴ ἱστορία τοῦ Μελεάγρου καὶ τὴ διήγησιν τοῦ I. Γιατὶ στὸ παλιὸ παραμῦθι τὸ θάνατο τοῦ νέου προκαλοῦσε, ὅπως εἶδαμε, ἄμεσα ὁ δαυλός· γιὰ θυμὸ τοῦ Μελεάγρου δὲν μπορούσε νὰ γίνῃ ἐκεῖ λόγος· ἄλλωστε αὐτὸς προὔποθέτει τὴ μητρικὴ κατάρα, πὺ ἔχει ἀντικαταστήσει τὸ θέμα τοῦ δαυλοῦ. Κατάρτα καὶ δαυλὸς δὲν μποροῦν νὰ συνυπάρξουν στὴν ἴδια διήγησι¹. Τότε ὅμως ἡ παλιὰ αἰτωλικὴ ἱστορία δὲν εἶναι δυνατό νὰ παρουσίαζε οὔτε τὴ σκάλα τῶν ἀγαπημένων προσώπων, γιατί αὐτὴ πάλι προὔποθέτει τὸ θέμα τοῦ θυμοῦ. Γιὰ νὰ πειστῇ, ὅποιος ἀμφιβάλλει, ἄς διαβάσῃ τὴ σχετικὴ διήγησιν τοῦ Βακχυλίδου (5 136), πὺ ἀκολουθεῖ στὸ σημεῖο αὐτὸ ὄχι τὴν ἐπικὴ παραλλαγή, ἀλλὰ τὸ παλιὸ παραμῦθι.

Ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος πάλι δὲν μπορούμε νὰ δεχτοῦμε, ὅ,τι πίστευε μιὰ σειρά ἀπὸ ὀνομαστοὺς φιλόλογους², ὅτι δηλ. τὸ θέμα τοῦ θυμοῦ, ἐπομένως, συμπληρώνω ἐγὼ, καὶ τὴ σκάλα τῶν ἀγαπημένων προσώπων τὰ ἐπρόσθεσε στὴν παράδοση τοῦ Μελεάγρου γιὰ πρώτη φορὰ ὁ Ὅμηρος, γιὰ νὰ προσαρμόσῃ τὴν παραδειγματικὴ διήγησιν στὰ γεγονότα τῆς Ἰλιάδος, αὐτὰ πὺ τὸν ἔχαμαν ν' ἀναφέρῃ τὴν αἰτωλικὴ ἱστορία (μῆνις τοῦ Ἀχιλλέως,

¹ Γιὰ τὴ σφαιερὴ σχετικὴ γνώμη τοῦ K u h n e r t, Rhein. Mus. 49 (1894) 57 βλέπε "Αῤαί" 110.

² E. D r e g u p, Homerische Poetik 1, 66, E. B e t h e, Rhein. Mus. 74 (1925) 11, Homer 3, 46, C. R o b e r t, Griech. Heldensage 1, 91, W. S c h m i d, Griech. Literaturgeschichte I 1, 72, 4.

προσβεία κτλ.). Γιατί ἂν ὑποθέσωμε, ὅτι εἶναι πράγματι ὁ Ὅμηρος αὐτός, πού θέλησε νὰ προσθέσῃ στήν παράδοση τοῦ Μελεάγρου τὸ θέμα τῆς μήνιδος, τὸ ἀπλούστατο, πού εἶχε νὰ κάμῃ ἦταν νὰ παρουσιάσῃ ὕστερα τὸν Μελεάγρο νὰ μεταπείθεται ἀπὸ τὶς παρακλήσεις τῶν φιλτάτων ἑταίρων του. Αὐτὸ θὰ ἑταιρίαζε πολὺ περισσότερο στὰ περιστατικά τοῦ I, αὐτὰ πού ἤθελε μὲ τὴ διήγησή του νὰ ἐπηρεάσῃ ὁ Φοῖνιξ. Δὲν ἐχρειαζόταν νὰ εἰσαγάγῃ στήν παράδοση τοῦ Μελεάγρου πρῶτος αὐτὸς ἓνα θέμα τόσο πολυπλοκο, ὅπως εἶναι ἡ σκάλα τῶν ἀγαπημένων προσώπων, πού τοῦ ἦταν τελείως ἀκατάλληλη-καθὼς ἀνύψωνε τὴ γυναῖκα, πού δὲν εἶχε κανένα λόγο νὰ ἐνδιαφέρῃ τὸ Φοῖνικα-, καὶ πού μὲ πολλὴ δυσκολία μπόρεσε ἐκεῖνος νὰ τὴν κάμῃ ἐξυπηρετικὴ κάπως τῶν σκοπῶν του μὲ τὸ νὰ προσθέσῃ στοιχεῖα, πού διατάραξαν ἀρκετὰ τὴν κανονικὴ μορφή τοῦ θέματος¹. Ἡ σκάλα τῶν ἀγαπημένων προσώπων δὲν βρίσκεται σὲ καμμιά σχέση μὲ τὰ γεγονότα τοῦ I, ὥστε νὰ δικαιολογηθῇ ἡ εἰσαγωγή της ἀπὸ τὸν Ὅμηρο γιὰ πρώτη φορά. Ὁ Φοῖνιξ δὲν εἶχε βέβαια λόγο, νὰ ἐπινοήσῃ μόνος του τὴν προτίμηση τοῦ Μελεάγρου στήν Κλεοπάτρα· κατ' ἀνάγκη λοιπὸν ἦταν δεμένος ἀπὸ τὴν παράδοση στὸ σημεῖο αὐτό. Στὴ διήγησι τοῦ I διακρίνει κανεὶς καθαρά τὸ συμβιβασμὸ δύο σκοπῶν: Πρῶτα ν' ἀνυψωθῇ ἡ γυναῖκα μὲ τὴν τοποθέτησίν της στήν ἀνώτατη βαθμίδα τῆς σκάλας τῶν προσώπων, πού καταφεύγουν στὸ Μελεάγρο, καὶ ὕστερα ν' ἀνυψωθοῦν οἱ ἑταῖροι μὲ τὴν τοποθέτησίν των στήν ἀνώτατη δυνατὴ βαθμίδα τῆς σκάλας αὐτῆς, ἀδιάφορο ἂν μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ καταστρεφόταν ἡ τυπικὴ της διάταξις. Ὁ δεύτερος σκοπὸς ἀνήκει χωρὶς ἀμφιβολία στὸν ποιητὴ τοῦ I, ἐπομένως ὁ πρῶτος πρέπει ν' ἀνήκῃ σὲ μιὰ προγενέστερη φάσι τῆς παράδοσης. Πρῶτος ὁ La Roche κι' ὕστερα κι' ἄλλοι ὁμηριστὲς ἀπὸ ἄλλους λόγους ὠδηγημένοι² πίστεψαν στήν ὑπαρξὴ ἐνὸς μικροῦ ἔπους μὲ ὑπόθεσιν τὴν αἰτωλικὴ αὐτὴ ἱστορία. Ὡστόσο θέλω νὰ τονίσω, ὅτι εἶναι δυνατόν ἡ ἐπικὴ αὐτὴ προομηρικὴ παράδοση τοῦ Μελεάγρου νὰ μὴν ἀποτελοῦσε τὴν κύριαν ὑπόθεσιν ἐνὸς μικροῦ ἔπους, ὅπως ὅλοι πιστεύουν, ἀλλὰ νὰ εἶχε ἐπεισοδιακὰ παρεμβληθῇ σ' ἓνα ἄλλο μέσα μεγάλο ἐπικὸ ποίημα, ὅς ποῦμε τὴ Θηβαΐδα³.

¹ Καὶ τὸ ὅτι στήν πρώτη βαθμίδα παρουσιάζονται κατ' ἐξαίρεσιν ἱερεῖς πρέπει νὰ στηρίζεται σὲ μιὰ παράδοση.

² Κυρίως ἀπὸ τὴ συντομία καὶ τὴ στρουφνότητα τῆς διήγησις τοῦ Φοῖνικος, πού προϋποθέτει γνωστὴ τὴν ἱστορία. Γιὰ τὴ σχετικὴ βιβλιογραφία βλέπε "Αραϊ" 113,1.

³ Ὁ Otto Schroeder ὁ. π. ἔχει τὴ γνώμη, ὅτι πρότυπο τοῦ Ὁμήρου στάθηκε ὅχι μιὰ ἐπικὴ διήγησις, ἀλλὰ μιὰ λυρική μπαλλάντα. Στηρίζεται κυρίως στὸ χρονολογικὸ ἀνακάτωμα τῶν γεγονότων, πού παρουσιάζει ἡ διήγησις στὸ I. Ὡστόσο ἡ Eva Sachs, ὅπως εἶχε τὴν καλωσύνη νὰ μοῦ γνωστοποιήσῃ ἡ ἴδια, σὲ μιὰ της ὁμιλίας στὸ Φιλολογικὸ Σύλλογο τοῦ Βερολίνου ἔδειξε, ὅτι ἡ ταραχὴ αὐτὴ στὴ διάταξιν τῶν γεγονότων ἔχει ὑπαγορευτὴ ἀπὸ τὴν κύρια διήγησις τῶν Λιτῶν, ἐπομένως

Γιὰ εὐκολία ὅμως θὰ χρησιμοποιήσω κι' ἐγὼ τὸν ὄρο 'Μελεαγρίς' γιὰ τὴν ἐπική αὐτὴ διήγηση, κι' ἂν ἀκόμη δὲν θεωρῶ βέβαιον, ὅτι ἀποτελοῦσε ἓνα αὐθυπόστατον ἔργον. Τὸ σημαντικὸ εἶναι, ὅτι πρώτη φορὰ τώρα θὰ κατορθωθῇ, ἀφοῦ ἀπομακρυνθοῦν ὅλοι οἱ νεωτερισμοὶ τοῦ Φοίνικος, νὰ καθοριστῇ μὲ βεβαιότητα ἡ μορφή, ποὺ εἶχε στὸ ἔπος ἐκεῖνο ἡ παράδοση ¹.

Ἐκτὸς ἀπὸ τὴν προσυήκη τῶν ἑταίρων σὲ μιὰ τόσο ἐξαιρετικὴ μάλιστα θέσῃ, τί πρέπει ἀπὸ αὐτά, ποὺ διηγεῖται ὁ Φοῖνιξ, νὰ θεωρήσωμε, ὅτι ἀποτελοῦν μιὰ παρέκκλιση πάλι ἀπὸ τὸ πρότυπον, γιὰ νὰ μπορέσῃ ὁ ὁμιλητὴς νὰ ἐπιδράσῃ περισσότερο πάνω στὸ θυμωμένο Ἀχιλλέα; Χωρὶς ἀμφιβολία ἓνα μέρος ἀπὸ τὰ λόγια, ποὺ ἀναφέρει τάχα ἡ Κλεοπάτρα, γιὰ νὰ μεταπείσῃ τὸν ἄντρα της (590 ἑξ.). Ὅσα λέγονται σχετικὰ μὲ τὸ σκοτωμὸ τῶν ἀνδρῶν καὶ τὴν πυρπόλησιν τῆς πόλεως:

593 ἄνδρας μὲν κτείνουσιν, πόλιν δέ τε πῦρ ἀμαθύνει,
ἀνήκουν κυρίως στὸ περιεχόμενον τῶν παρακλήσεων τῆς πρώτης πρεσβείας. Ἡ τί ἄλλο θὰ εἶχαν νὰ τοῦ τονίσουν οἱ ἱερεῖς τῇ στιγμῇ, ποὺ οἱ Κουρήτες ἐπρόσβαλλαν τὰ τεῖχη; Ἀκριβῶς τῶν ἀνδρῶν τὸ φόνον καὶ τὴν πυρπόλησιν τῶν πλοίων τονίζει στὸ λόγο του (ἰδίως στ. 241) καὶ ὁ Ὀδυσσεύς, ποὺ σὰν ἀποσταλμένος τῶν Ἀχαιῶν ἐκτελεῖ, ὅπως εἶδαμε, τὴν ἴδια ὑπηρεσίαν μὲ τοὺς Αἰτωλοὺς ἱερεῖς. Οἱ ἱερεῖς εἶναι αὐτοὶ ποὺ ἀντιπροσωπεύουν τὸ κοινόν, ὃχι ἡ Κλεοπάτρα ². Γιὰ τὴν πυρπόλησιν τῆς πατρίδας του καὶ τὸ χαμὸ τῶν Καλυδωνίων ἐνδιαφέρεται ὅμως τόσο λίγο ὁ Μελέαγρος, ὅσο κι' ὁ Ἀχιλλεὺς γιὰ τὴν καταστροφὴν τῶν Ἀχαιῶν καὶ τὴν πυρπόλησιν τῶν πλοίων των ³. Τῇ στιγμῇ ἄλλωστε, ποὺ ἡ Κλεοπάτρα ἀγωνίζεται νὰ μεταπείσῃ τὸν ἄντρα της, ἡ Καλυδὼν καίεται πιά (589) καὶ οἱ περισσότεροι πρόμαχοί της ἔχουν φυσικὰ σκοτωθῇ· τὸν ἥρωα δὲν μποροῦσε λοιπὸν νὰ ζητήσῃ ἡ γυναῖκα του νὰ τὸν συγκινήσῃ παριστάνοντάς του τὴν καταστροφὴν τῆς Καλυδωνος καὶ τῶν Καλυδωνίων σὰν κάτι μελλοντικόν. Μόνον γιὰ τὸ δικό του σπῖτι, μόνον γιὰ τὴν δικήν του γυναῖκα μπορεῖ πιά νὰ ἐνδιαφερθῇ ὁ Μελέαγρος, ἀκριβῶς ὅπως ὁ Ἀχιλλεὺς ἐνδιαφέρεται μόνον γιὰ τὰ δικά του πλοῖα καὶ τὸ δικό του στρατό. Αὐτὸ ἄλλωστε ἀπαιτεῖ καὶ ἡ χρησιμοποίησις τοῦ θέματος τῶν ἀγαπημένων

δὲν πρέπει νὰ φανταστοῦμε, ὅτι ὑπῆρχε καὶ στὸ πρότυπον. Τὸ ἴδιον πιστεύει καὶ ὁ R a d d a t z ὁ. π. Πβ. C. R o t h e, Die Bedeutung der Widersprüche für die homer. Frage 13. Ὁ E. H o w a l d ὁ. π. 406 νομίζει, ὅτι ἀνάλογη ἦταν τῶν γεγονότων ἡ διάταξις στὸ ἔπος, ποὺ στάθηκε πρότυπον τοῦ Ὀμήρου καὶ ποὺ δὲν εἶχε χρονολογικὴ μορφή, ἀλλὰ μιὰ τεχνικὴ ἀνάλογη μὲ τῆς Ἰλιάδος.

¹ Ἡ διήγησις τῆς Μελεαγρίδος θὰ συμπληρωθῇ ὕστερα ἀρκετὰ ἀπὸ μιὰν ἐντελῶς ἀπρόβλεπτην ἔμμεσην πηγὴν. Βλέπε πιὸ κάτω τὰ Ἐκτόρεια.

² Βλέπε καὶ ὑποσ. 1 τῆς σ. 60.

³ I 650, Π 62.

προσώπων, πού ἀναλύσαμε πρίν¹. Τοῦ Μελεάγρου τὸ θυμὸ τὸν κοιμίζει ὄχι ἡ γενικὴ καταστροφή, ἀλλὰ ἡ ἀνησυχία γιὰ τὴ γυναῖκα του, πού τόσο πρέπει ν' ἀγαπάη. Γι' αὐτὴν ἀποφασίζει νὰ ξαναγυρίσῃ στὴ μάχη, κι' ἄς ξέρη, πὼς θὰ πεθάνῃ. Ἀνάλογα πρέπει καὶ ἡ παράκληση τῆς Κλεοπάτρας στὴ Μελεαγρίδα ν' ἀναφερόταν μόνο στὴ δική της σωτηρία. Ἄν κυριευόταν ἡ Καλυδὼν, θὰ ἔπεφτε σκλάβα στὰ χέρια τῶν Κουρήτων. Εἶναι μιὰ μεγάλη παρεξήγηση νὰ νομίζῃ κανεὶς, ὅτι ἡ Κλεοπάτρα στὸ ποίημα ἐκεῖνο ἔστειλε τὸν ἄντρα της στὸ βέβαιο θάνατο γιὰ τὴ σωτηρία τῆς πατρίδας².

Ἄνδρας μὲν κτείνουσι, πόλιν δέ τε πῦρ ἀμαθύνει.

Μὲ τὴν ἀπαρίθμηση τῶν κακῶν ἔργων, πού τάχα μεταπείθει αὐτὴ τὸν Μελεάγρο στὸ τέλος (595), θέλει τὸν Ἀχιλλεῦς ὁ Φοῖνιξ νὰ συγκινήσῃ ἔμμεσα μὲ τὸ στόμα τῆς Κλεοπάτρας. Σὲ περίπτωσι, πού οἱ Τρῶες θὰ ἐξάκολουθήσουν νὰ νικοῦν καὶ θὰ καταλάβουν τὸ τεῖχος, οἱ Ἀχαιοὶ θὰ κα-

¹ Ἡ χρησιμοποίηση αὐτὴ ἀπαιτεῖ νὰ εἶχε ἡ παράκληση τῶν διαφόρων πρεσβειῶν διάφορο κάθε φορά περιεχόμενο. Οἱ ἱερεῖς, οἱ ἀντιπρόσωποι τοῦ κοινοῦ, θὰ ἐτόνιζαν τὴ μελλούμενη κοινὴ συμφορὰ, οἱ συγγενεῖς θὰ ζητοῦσαν νὰ συγκινήσουν τὸ Μελεάγρο παριστάνοντάς του τοὺς δικούς των κυρίως κινδύνους, πού αὐτὸς σὰν γυιὸς κι' ἀδερφὸς ἔπρεπε ν' ἀποσοβήσῃ. Οἱ ἑταῖροι, ὅπως εἶδαμε (σ. 57) δὲν παρουσιαζόντουσαν στὴ Μελεαγρίδα.

² Wilamowitz, Reden und Vorträge I⁴, 166. Πρ. Howald ὁ.π. 407. "Οτι ὁ παλιὸς Σχολιαστὴς ἀπορεῖ, δὲν μᾶς γεννᾷ φυσικὰ τὴν ἐκπληξή: "Καὶ πὼς οὐκ ἄτοπον γυναικὶ μόνῃ πείθεσθαι; ἢ ὅτι ὁ καιρὸς ἦν ὁ πείθων, οὐχ ὁ ἔρως. "Οτι γὰρ οὐ γυναικοκρατεῖται, δῆλον..."

Οἱ ἱκεσίαι τῆς γυναικὸς συμπέπτουν πράγματι μὲ τὴν κορύφωση τοῦ κινδύνου, τὴ στιγμή πού ὁ ἐχθρὸς βάζει φωτιά στὴν πόλη καὶ προσβάλλει τὸ ἴδιο τὸ σπίτι τοῦ ἥρωα. Ἀπὸ τὴν παρατήρηση αὐτὴ κανεὶς ὠδηγημένος καὶ μὴ βλέποντας στὴ διήγηση τοῦ Ἰῶτα οὔτε μιὰ λέξη γιὰ μιὰν ἰδιαίτερη ἀγάπη τοῦ Μελεάγρου στὴν Κλεοπάτρα, θὰ ζητοῦσε ἴσως νὰ ὑποστηρίξῃ, ὅτι ὁ κίνδυνος τῆς ὁλοκληρωτικῆς καταστροφῆς, ὄχι τῆς Κλεοπάτρας εἰδικὰ ἡ μελλοντικὴ δυστυχία κίνησε τὸν ἥρωα ν' ἀλλάξῃ ἀπόφασιν· ἡ Κλεοπάτρα τυχαίνει νὰ τοῦ μιλήσῃ τελευταία, ἐπειδὴ αὐτὴ μονάχα βρίσκεται τὴν ὥρα ἐκεῖνη κοντὰ του. Ὡστόσο μιὰ τέτοια γνώμη θὰ φανέρωνε τὴν τέλεια παραγνώριση τῆς σημασίας τῆς σκάλας τῶν ἀγαπημένων προσώπων. Ὑστερα μποροῦμε πολὺ καλὰ νὰ καταλάβωμε, γιατί ἡ ὁμηρικὴ διήγηση ἀποφεύγει νὰ τονίσῃ τὴν ἀγάπην τῶν συζύγων (βλέπε σ. 61). Εἶναι ἄλλωστε πολὺ φυσικό, ὅσο μεγαλώνει ὁ κίνδυνος, νὰ μεγαλώνη καὶ ἡ σημασία τῶν πρεσβειῶν, πού παρακαλοῦν τὸν ἥρωα. Καὶ ὁ Ἀχιλλεὺς ἀπειλεῖ νὰ μὴ ξαναγυρίσῃ στὴ μάχη ὥς τὴ στιγμή, πού ὁ Ἑκτωρ ὕστερα ἀπὸ τὴν καταστροφή τῶν ἄλλων Ἑλλήνων θὰ φτάσῃ στίς δικές του σκηνές καὶ τὰ πλοῖα (I 650). Στὴν Ἰλιάδα ὁμως τὸ προσωπικὸ ἐλατήριο, πού ἀναγκάζει ἀργότερα τὸν Ἀχιλλεῦς νὰ πάρῃ πάλι τὰ ὅπλα, ὁ φόνος δηλαδὴ τοῦ Πατρόκλου, δὲν συμπέπτει μὲ μιὰν ἀνάλογη ἐπιδείνωση τοῦ κινδύνου, σὲ μιὰ στιγμή δηλ. πού πρόκειται νὰ καοῦν στερνὰ τὰ πλοῖα τῶν Μυρμιδόνων, κι' αὐτὸ γιατί τὸ γενικὸ σχέδιον τῆς Ἰλιάδος δὲν ἐπιτρέπει μιὰ τόσο βαρεῖα καταστροφή τῶν Ἀχαιῶν.

ταστραφοῦν καὶ τὰ πλοῖα των θὰ καοῦν. Ὁ Φοῖνιξ ἄλλωστε, ὥπως εἶδαμε καὶ γιὰ τὸν Ὀδυσσεά παραπάνω, τονίζει τὸ φόβο του γιὰ τὰ πλοῖα τῶν Ἑλλήνων ἀπροκάλυπτα, ὅταν ξαναγυρίζη στὴν δική των περίπτωση (602, πβ. καὶ 435). Καὶ σ' αὐτὸ τὸ μέρος λοιπὸν ἀναγνωρίζομε τὴν ἐπέμβαση τοῦ Φοίνικος, ποὺ διασκευάζει τὴ Μελεαγρίδα, γιὰ νὰ ἐξυπηρετήσῃ καλύτερα τοὺς σκοποὺς του.

Δύσκολα μπορῶ νὰ φανταστῶ τὴ Μελεαγρίδα νὰ τελειώνῃ, χωρὶς νὰ ξαναγυρίζῃ ἔστω καὶ γιὰ λίγο στὴν Κλεοπάτρα ὅστερα ἀπὸ τὸ χαμὸ τοῦ ἀντρός της. Στὸς τελευταίους στίχους θὰ παρουσιαζόταν πάλι ἡ γυναῖκα, ποὺ γιὰ τὴν ἀγάπη της εἶχε θυσιάστῃ ὁ Μελέαγρος. Στὸν Ὅμηρο ὅμως γιὰ τὴν ἡρώίδα αὐτὴ δὲν εἶχε κανένα λόγο νὰ ἐνδιαφερθῇ ὁ Φοῖνιξ. Στὸ τέλος τῆς ἱστορίας τὴν ἔχει ξεχάσει. Αὐτό, ποὺ θέλει νὰ τονίσῃ αὐτός, εἶναι ἄλλο :

597 ὦς ὃ , μὲν Αἰτωλοῖσιν ἀπήμυνεν κακὸν ἦμαρ
εἷξας ὃ θυμῷ...

Ἄν καλοεξετάσωμε, γιὰ τὴ σωτηρία τῶν Αἰτωλῶν δὲν ἐνδιαφέρθηκε διόλου ὁ Μελέαγρος. Διώχνοντας τοὺς Κουρήτες γιὰ νὰ σώσῃ τὴ γυναῖκα του ἀπὸ τὴ σκλαβιά ἔσωσε συμπτωματικὰ καὶ τοὺς συμπατριώτες του· καὶ στὴν Ἰλιάδα ἡ ἀπόφαση τοῦ Ἀχιλλέως νὰ πάρῃ ξανά τὰ ὅπλα στὸ χέρι πηγάζει ἀπὸ ἓνα προσωπικὸ πάλι ἐλατήριο : τὴν ἐκδίκηση γιὰ τὸ φόνο τοῦ ἀγαπημένου του φίλου· ὅμως ὁ Ὅμηρος, στὸν ὁποῖον ἓνας ἀνώτερος πολιτισμὸς ἐπιβάλλει τὴ συνδιαλλαγή¹, ζήτησε στὸ Τ νὰ παρουσιάσῃ τὸν Ἀχιλλέα νὰ συμφιλιώνεται μὲ τοὺς Ἀχαιοὺς, πράγμα, ποὺ δὲν εἶχε ἀνάγκη νὰ κάμῃ ὁ Μελέαγρος κι' οὔτε καὶ μποροῦσε σὲ τόσο κρίσιμες στιγμές. Καὶ ὅμως ὁ Φοῖνιξ τονίζει τὴν ἀθέλη βοήθεια, ποὺ προσφέρει ὁ Μελέαγρος στοὺς Αἰτωλοὺς, γιὰτὶ αὐτὸ πρέπει νὰ θελήσῃ καὶ ὁ Ἀχιλλεὺς νὰ κάμῃ—γιὰ τὴν Κλεοπάτρα τί τὸν νοιάζει² ;

4. ΤΟ ΠΑΡΑΜΥΘΙ ΤΟΥ ΜΕΛΕΑΓΡΟΥ ΚΑΙ Η ΕΠΙΚΗ ΤΟΥ ΔΙΑΣΚΕΥΗ ΣΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

Ἡ ἀνάλυση τῆς διήγησής τοῦ Φοίνικος στὸ Ι μᾶς ὠδήγησε στὴν ἀποδοχὴ μιᾶς προομηρικῆς ἐπικῆς διασκευῆς τοῦ παλίου αἰτωλικοῦ παραμυθιοῦ. Ἐτσι, ἂν λογαριάσωμε καὶ τὴν ὁμηρικὴ παραλλαγή, διαπιστώνομε

¹ Τὸ θέμα ἀξίζει μιὰ πλατύτερη ἐρευνα.

² Τὸ ὅτι ὁ Φοῖνιξ παραλείπει στὴ διήγησή του τὸ τέλος τοῦ Μελεάγρου, εἶναι κάτι ποὺ ἔγινε ἐξαιτίας τῆς κύριας διήγησής πάλι : Ὁ Ἀχιλλεὺς δὲν ἔπρεπε νὰ ἀκούσῃ γιὰ τὸ θάνατο τοῦ νέου, ποὺ τῆς ζωῆς του τὰ τελευταῖα περιστατικὰ θύμιζαν καταπληχτικὰ τὰ δικά του (Ἀραι 106).